EKKLESIA AMSTERDAM zondag 1 november 2026
'Die grote liefde' – Allerzielen
Rascha Eijbersen

Gedenk mij daar…

Ben ik dood, begraaf mij dan
in mijn geliefde Oekraïne,
op een heuvel hoog mijn graf
midden in de wijde vlakte

op de eindeloze steppen,
langs de oevers van de Dnipro
opdat ik zien en horen zal
de brul van de rivier.

Wanneer de Dnipro naar de zee zal dragen
het bloed van hen die haar onderdrukken
dan zal ik deze heuvels achterlaten
de gouden velden - dat wat mij zo dierbaar was.

Dan zal ik voortgaan in de open ruimte
Dan zal ik bidden. Maar tot op die dag
ken ik geen god.

Begraaf mij, maar sta zelf op,
verbreek de zware ketenen,
en laat de vrijheid die je hebt verworven
niet langer drenken in tirannenbloed.

In die nieuw verworven wereld,
van vrijheid, waardigheid en liefde,
noem daar mijn naam, gedenk mij daar
met zachte woorden van genade.

Vrij naar 'Testament', van Taras Shevchenko
(1814-1861)

Op één van de vele begraafplaatsen in Oekraïne staat een vrouw aan een graf.
Ze staat daar elke week. Minstens één keer per week.
En elke keer als zij daar is,
dwingt ze zichzelf de naam te lezen
op het houten kruis op dat graf: Nazar Daletskyi.
En ook de tekst op de blauw geel geschilderde metalen plaat naast het kruis,
een zin die je overal op begraafplaatsen in Oekraïne terugziet:
Helden sterven niet.

Ze gelóóft niet dat hij gestorven is. Ze gelooft níét dat zijn leven voorbij is.
Maar DNA-onderzoek uit 2023 heeft toch echt uitgewezen
dat het haar zoon is die hier ligt.
Vlak voor de kist sloot, heeft ze er nog snel zijn lievelingskoekjes in gestopt.
Want: "Hij zal wel trek hebben na zo'n lange tijd aan het front."

Thuis hangt nu een grote foto van hem aan de muur

en daar bewaart ze de onderscheiding die hij postuum kreeg voor zijn moed.

Toen ik las* dat ze het lichaam van haar dode zoon
nog probeerde te voeden - met die lekkernijen - voor het de grond in ging,
ontroerde dat me.
Wij moeders ontlenen betekenis,
en ergens misschien zelfs bestaansrecht als moeder,
aan het voeden van onze kinderen: “Goed eten, jongen.”
Probeerde ze hém levend te houden? Of zichzelf?

Hoe houden wij ons staande ten tijde van of na een groot verlies?
We houden tuintjes bij op de graven, zetten een urn op een speciaal plekje
of verstrooien de as ergens waar dierbare herinneringen liggen.
We zetten foto’s neer, bewaren dierbare attributen…
En ja, dat biedt troost.
Maar ik denk niet dat dát is hoe wij ons staande
en hoe we hen bij ons houden.

De vele moeders - de vrouwen, mannen en kinderen - in Oekraïne
hebben dagelijks te maken met ondraaglijk individueel lijden.
En hoe zwaar en traumatisch dat ook is,
ze laten zich er nog altijd niet door verteren.
Het is ongelofelijk hoe ver hun kracht en veerkracht
ondanks het grote lijden en de uitzichtloosheid reikt.
Ondraaglijk. En toch tillen ze het elke dag.

Enkele weken terug was ik op een vredesconferentie in Arnhem
met als thema ‘weerbaarheid’
en daar haalde filosoof Damiaan Denys
een uitspraak van een andere denker aan:
“Alle lijden is ondraaglijk tenzij het zin heeft.”
En hij sprak daarbij de zorg uit
dat hij in onze huidige maatschappij mist
dat wij onszelf overstijgen voor iets groters.
Majoor Jeanette de Weert, die ook in het panel zat,
voegde daaraan toe:
“Wij missen een groter verhaal dat ons bindt.”
Waarop journalist Ruben Terlou direct inviel met:
“En dat is absurd!
Want wij lopen elke dag in ons verhaal rond.
Het is een gotspe dat we het zover hebben laten komen!”

Als ergens een gedeeld verhaal leeft, is het in Oekraïne.
Oekraïners maken deel uit van iets dat veel verder reikt
dan de grenzen van het individu.
Verder dan generaties.
En ook - zoals het gedicht van Taras Shevchenko
dat we zojuist lazen ons tussen de regels door toezingt -
verder dan de grenzen van onze tijd.
Oekraïners lopen zéér bewúst elke dag in hun verhaal rond
en proberen vorm te geven aan het land waar hun geliefde voor stierf
of vertrekken zelf naar het front

om de strijd die hun man of zoon moest staken voort te zetten.
De Oekraïense strijdkrachten
tellen ondertussen meer dan 70.000 vrouwen
die proberen het verhaal waar hun geliefde deel van uit maakt
levend te houden….

De vrouw aan het graf geloofde niet dat haar zoon dood was.
En daarin had zij in zekere zin gelijk.
Hoe kan iemand dood zijn als hij of zij deel uitmaakt
van het verhaal waarin je elke dag leeft?

Vandaag herdenken wij onze geliefden. We steken kaarsjes aan,
we lezen hun namen, niet op houten kruizen, maar uit ons boek,
en roepen ze zo in ons midden.
Maar niets roept ze zozeer in ons midden
als ze deel uit te laten blijven maken
van het verhaal dat wij samen proberen vorm te geven.
Dat wij samen leven.
Voorbij individueel verlies ze voort laten leven
in liefde voor iets groters dan wijzelf:
een ideaal, een werk of een passie, iets waar je voor strijdt,
iets waar jij in gelooft…

Onze dierbaren leven voort in die grote liefde.
“ademt daar mee
als stilte boven woorden uit
als ruimte die je licht omgeeft
de liefste dode die jij leeft”

Drie jaar na de dood van haar zoon
krijgt de Oekraïense vrouw een telefoontje.
Als ze opneemt kan ze haar oren niet geloven.
Ze hoort de stem van haar zoon.
Het is Nazar. Hij is niet dood. Hij leeft.
Gevangengezet door Rusland en nu drie jaar later
tijdens een krijgsgevangenenruil vrijgelaten.

Niet lang daarna kan ze hem weer in haar armen sluiten,
hem zijn lievelingskoekjes geven
en staat hij zelf aan zijn eigen graf,
waar hij bovenuit mag leven.
Een graf dat hem lijkt toe te spreken:

Sterven zul je ooit
maar vandaag en godweet morgen
kun je leven, doen, zien
iemand voor iemand zijn misschien
en het verschil maken toch
tussen onverwisselbaar uniek
en om het even
tussen dood en leven.

Het is een verhaal van bijbelse symboliek
dat óns vertelt waar onze doden zijn.
Niet in die graven.
Ze zijn bij ons.
In die grote liefde. In ons midden.

**The Guardian 'My dear son'*